

Προαστιακή ανάπτυξη. Η ζωή στα προάστια

Της Δρος Πολυξένης ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ

Η πόλη είναι ο κατ' εξοχήν χώρος για να παρατηρήσει κανείς την κοινωνία¹, είναι ο τόπος ταξικής αντιπαράθεσης που διέπεται από κανόνες και αξίες.

Πριν από το 1922, στην Αθήνα η ζήτηση του οικιστικού χώρου, αυξήθηκε με τον εποικισμό των αστών στο κέντρο της πόλης.

Η ελληνική μεταπρατική τάξη, συγκεντρωμένη στην Αθήνα (Κολωνάκι), σε συνύπαρξη με την μικροαστική τάξη και το προλεταριάτο, που ζούσε σε άλλες κεντρικές συνοικίες, προέκτεινε σταδιακά το χώρο της συνοικίες αποκλειστικές για την ίδια, στις λεγόμενες κηπουπόλεις ή προάστια υπνωτήρια. Σ' αυτές απομονώθηκαν στο μεσοπόλεμο να κοινωνικά στρώματα των αστών.

Η διαδικασία αστικής ανάπτυξης επετεύχθη με την μετακίνηση και την εγκατάσταση αστικού πληθυσμού από το κέντρο προς τα προάστια. Ο χώρος της αστικής τάξης επεκτάθηκε στα βορειανατολικά προάστια, όπως στο Ψυχικό², στην Φιλοθέη, στην Κηφισιά, στην Εκάλη. Κατ' αυτό τον τρόπο, οι αστοί κυριάρχησαν στο κέντρο της πόλης και στα προάστια, εκφράζοντας έτσι την ταξική τους υπεροχή.

Σε αντίθεση με την μη ευημερούσα εργατική τάξη στην Ευρώπη και στην Αμερική, το άκληρο προλεταριάτο στην Ελλάδα του 1922 έδωσε την θέση του στην αυτοστέγαση της εργατικής τάξης³. Με την εμπορευματοποίηση της κατοικίας επανεμφανίστηκε. Τα λαϊκά στρώματα - εκτός από το κέντρο - προτίμησαν την περιφέρεια.

Το μοντέλο αστικής ανάπτυξης στον ελλαδικό χώρο διαφοροποιήθηκε έναντι αυτού του δυτικοευρωπαϊκών και αμερικάνικων πόλεων σύμφωνα με το οποίο οι αστοί ζούν αποκλειστικά στα προάστια της πόλης. Οι μεσοαστικές συνοικίες στην Αθήνα αναπτύχθηκαν ακτινωτά από το κέντρο προς τα πιο προνομιά προάστια. Οι τιμές γης συσχετίστηκαν με την εισοδηματική επιφάνεια του πληθυσμού των περιοχών.

Στον αιώνα μας, η προαστιακή κοινωνία επικράτησε ως τρόπος οργάνωσης των εύπορων ομάδων.

Τα προάστια αναπτύχθηκαν σημαντικά ως αποτέλεσμα της μοντέρνας τεχνολογίας. Η μεγάλη επέκταση των προαστίων, (κατά το τέλος του 19ου αιώνα), ήταν αποτέλεσμα τεχνολογικών καινοτομιών, που αφορούσαν σε μεταφορές μικρών αποστάσεων με τα μέσα μαζικής μεταφοράς και ιδίως με το αυτοκίνητο. Οι διευκολύνσεις αυτές και η προχωρημένη βιομηχανοποίηση δημιούργησαν ένα νέο τύπο προαστικής δομής, κατά την οποία ο χώρος εργασίας χωρίστηκε από το σπίτι. Κατ' αυτό τον τρόπο, ο μετακινούμενος (commuter) δημιούργησε το προάστιο - υπνωτήριο (bedroom suburb)⁴.

Η καπιταλιστική οικονομία απορρόφησε την παραδοσιακή κοινωνική ζωή. Η ζωή μέσα στα προάστια έγινε τυποποιημένη και οι πόλεις, χώροι ταξικών συγκρούσεων.

Οι Horkheimer και T. Adorno⁵ δεν διακρίνουν διαφορές μεταξύ των προαστίων και του κέντρου της πόλης: «Τα προάστια δεν είναι διαφορετικά, απλώς είναι πιο πλούσια. Στις ακριβότερες ιδιωτικές

1. L. Bergeron, M. Roncayolo, μετ. Π. Πολέμη, Ρ. Μπενβένιστε: *Από την προβιομηχανική στην βιομηχανική πόλη*. Αθήνα, Ε.Μ.Ν.Ε., Μνήμων, 1984.

2. Μαυρογένη-Παπαγγελόπουλου, Π.: *Κοινωνικά διαστρωμάτωση και μορφολογία δύο γειτονικών οικισμών Ψυχικού και Ν. Ιωνίας από το 1923 και έπειτα. Διδακτορική Διαιτιβή, Πάντειον Πανεπιστήμιο*. Αθήνα, 1999.

3. Α. Λεοντίδου: *Οι πόλεις της σιωπής*. Αθήνα, ΕΤΒΑ, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα, 1989, σ. 256-257.

4. C.S. Fischer: *The urban experience New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1976, p. 206.*

5. Murray Bookchin: *The limits of the City*. Montreal, Black Rose Books, 1986.

κατοικίες, που περιβάλλουν την κυρίως πόλη, η καθημερινή ζωή παραμένει τόσο τυποποιημένη και γι' αυτό παρόμοια κοινωνικοποιημένη, όσο και στην πιο άμεσα διοικούμενη και ρυθμιζόμενη ζωή των τεράστιων οικοδομικών τετραγώνων, αλλά εδώ μπορείς να την μοιραστείς μ' ένα σκυλί, ένα αυτοκίνητο, το γκαζόν ή έναν κήπο».

Η αποχώρηση από την κοινωνική ολότητα υπήρξε αυταπάτη, τόσο στις μη προνομιούχες περιοχές, όσο και στα προάστια: «Κάθε τι που το άτομο παραδίδει στην κοινωνία, γίνεται μοχλός για το άνοιγμα ενός ακόμη μοναδικού παραθύρου για την επίθεση κατ' αυτής της κοινωνίας...».

«Μέσω της πολιτιστικής βιομηχανίας, η κοινωνική ολότητα εξομοιώνει ακόμη και την διασκέδαση του ατόμου, προς την διαδικασία της εργασίας από την οποία αποζητά μία διαφυγή. Η μηχανοποίηση βασκεί τέτοια εξουσία, επάνω στην ανάπαυση και την επιτυχία ενός ανθρώπου και τόσο θεμελιακά καθορίζει την παραγωγή αγαθών ψυχαγωγίας, ώστε οι εμπειρίες του είναι αναπόφευκτα ένα μεταίσθημα της ίδιας της εργασιακής διαδικασίας».

Η τυποποίηση της ζωής, σύμπτωμα του τεχνολογικού πολιτισμού, αποξένωση τον άνθρωπο από την φύση του και τον αλλοτρίωσε. Η ανάγκη υλικών αναζητήσεων και βιοποριστικής σκοπιμότητας, πλουτισμού και καταναλωτικής ευζωίας, κυρίως από τις ανώτερες εισοδηματικές τάξεις, έρχεται σε αντίθεση με το αίτημα για ποιότητα ζωής και την αναζήτηση μίας κοινωνικής προοπτικής και ευημερίας για όλες τις τάξεις.

Ο διαχωρισμός εύπορων συνοικιών και μη αντικατόπτρισε τις κοινωνικές αντιθέσεις των στρωμάτων μέσα στο χώρο. Οι εύπορες συνοικίες στα νότια, αλλά και στα βόρεια, προάστια των Αθηνών (στο σχέδιο των αγγλοσαξονικών κηπουπόλεων των ουτοπιστών σοσιαλιστών, στα ιδεατά πρότυπα των οποίων δεν υπήρχε αντίθεσης πόλης- υπαίθρου), απέχουν πολύ από την θεωρία των κηπουπόλεων, γιατί συντηρούν την ταξική ανομοιογένεια της πόλης.

Η κηπούπολη⁶ που αποτέλεσε σύμβολο των κινητοποιήσεων για την κοινωνική κατοικία έγινε το πρότυπο της μεγαλοαστικής εγκατάστασης στην Ελλάδα του μεσοπολέμου.

Το εμβαδόν σε τετραγωνικά μέτρα κατοικίας διαφοροποιεί τις συνθήκες διαβίωσης, ανάλογα με τις περιοχές. Οι αγοραστές υψηλού εισοδήματος προτιμούν ως τόπο κατοικίας τους τα βόρεια προάστια.

Η εξασφάλιση της ιδιωτικής στέγης και η επένδυση σε ακίνητα αποτέλεσαν γενικό μέλημα όλων των κοινωνικών κατηγοριών, και αυτό λόγω του φετιχισμού, που δημιούργησε η ιδιόκτητη κατοικία⁷.

Η μεγαλοαστική ομάδα από ανώτατα διευθυντικά στελέχη, βιομηχάνους, εφοπλιστές, στελέχη ασκούντα επιστημονικά και ελεύθερα επαγγέλματα, κατοικεί στις συνοικίες του κέντρου, αλλά και στα βόρεια προάστια, σε πολυτελείς μονοκατοικίες με κήπους και προσωπικό στη διάθεση της, διαθέτει εξοχική κατοικία ή κατοικία στο εξωτερικό (αρκετά μέλη της έχουν και τις επιχειρήσεις τους εκεί), σκάφη και πολυτελή καταναλωτικά αγαθά διαρκείας.

Τα σχολεία⁸, που διαλέγουν τα μεγαλοαστικά στρώματα για τα παιδιά τους, -τα λεγόμενα, ανώτερα σχολεία- περιστοιχίζονται από κήπους, χώρους παιχνιδιών και σπορ και αποτελούν τμήμα των σημείων γοήτρου της οικογένειας. Το πλείστον αυτών των μαθητών αποφοιτούν από ξένα πανεπιστήμια.

Τα βόρεια προάστια συγκεντρώνουν τα καλύτερα σχολεία της Ελλάδας, στα οποία οι γονείς των παιδιών της μεγαλοαστικής, αλλά και της μεσοαστικής τάξης (ασκούντες επιστημονικά και ελεύθερα επαγγέλματα, ανώτερα διευθυντικά στελέχη, έμποροι κ.τ.λ.) καταβάλλουν υψηλά δίδακτρα.

Αντίθετα, οι μικροαστοί ή και οι μεσοαστοί (εργάτες, υπάλληλοι μικρών επιχειρήσεων, ελεύθεροι επαγγελματίες ή έμποροι) στέλνουν τα παιδιά τους στο κέντρο ή σε περιφερειακές συνοικίες σε δημόσιο σχολείο της περιοχής τους και κατοικούν σε μονώροφα σπίτια, σε διαμερίσματα πολυκατοικιών ή σε προσφυγικές κατοικίες.

6. Κ. Καυκούλα: *Η ιδέα της κηπούπολης στην ελληνική πολεοδομία του μεσοπολέμου*, Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη, 1990.

7. Κ. Τσουκαλά: *Κράτος, Κοινωνία, Εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1987, σ. 278-279.

8. Ζ. Χριστοφίδης - Καστοριάδης: *Η Αθήνα και τα σχολεία της, μία δύσκολη σχέση*, Επιμ. G. Burgel, *Νεοελληνική Πόλη*, Αθήνα, Εξάντας, 1989, σ. 116.

Ευγενία Γ. Αθανασοπούλου
(1916-1992 μ.Χ.)

Γεώργιος Κ. Αθανασόπουλος
(1916-1983 μ.Χ.)

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΟΦΑΔΩΝ

Αθήναι, Ιούνιος 1997

Οι σημερινοί κάτοικοι των πόλεων αποφεύγουν τις στενές σχέσεις στη γειτονιά, όπου ζουν. Ο τρόπος ζωής είναι τέτοιος, που δεν υφίσταται ελεύθερος χρόνος, ούτε καν για επικοινωνία των μελών της οικογένειάς τους.

Ο φόβος εξ αιτίας των ξένων, των νέων κατοίκων, οι διαρρήξεις κατοικιών είναι ακόμη λόγοι, που απομονώνουν τους κατοίκους στα σπίτια τους.

Παρά λοιπόν το αίσθημα τοπικισμού, που αναπτύσσεται, ο κάτοικος είναι ξένος μέσα στην πόλη του και μένει αδιάφορος προς όσα συμβαίνουν γύρω του. Σ' αυτό συντείνει ίσως και η Δημοτική Αρχή, που αποτελεί την τοπική πολιτική ελίτ, η οποία λειτουργεί απρόσωπα, εξασφαλίζοντας και κατοχυρώνοντας την τοπική εξουσία της παρά λειτουργώντας πολλές φορές υπέρ του συλλογικού συμφέροντος.

Στις προσφυγικές ή μη συνοικίες οι τρίτης γενιάς πρόσφυγες αλλά και οι εσωτερικοί μετανάστες κατοικούν στην πόλη τους μ' ένα αίσθημα κενού ως προς τις ρίζες τους.

Ο τόπος διαμονής τους, ακόμη και αν διαθέτουν ιδιόκτητη κατοικία, είναι αδιάφορος όσο και αν τα χρόνια, που τον κατοικούν, τους έχει δημιουργήσει ένα συναισθηματικό δέσιμο. Οι ρίζες τους, αλλά και οι πολιτισμικές δομές τους βρίσκονται στους τόπους καταγωγής τους, από τους οποίους είναι ξεκομμένοι (εκτός και αν έχουν κάποιο πατρικό σπίτι). Τα παιδιά τους ζουν σε μία πόλη, που αποτελεί τη «νέα πατρίδα» τους.

Το πολιτιστικό επίπεδο των κατοίκων της πόλης, στην πλειοψηφία του, διατηρεί τρόπους σκέψης, που δικαιολογούνται από την ύπαρξη δεσμών με την επαρχία ή τις αγροτικές περιοχές. «Παραμένουν όμως με τις προκαταλήψεις και τον πνευματικό τους ορίζοντα, αντιπροσωπευτικές της επαρχιακής μικροαστικής τάξης»⁹.

Η μνήμη χάνεται, και καινούργια πολιτισμικά δεδομένα αντικαθιστούν την παλαιά κατάσταση. Ένας νέος τρόπος ζωής, νέα μορφολογικά και αισθητικά μοντέλα επικρατούν στις πόλεις.

Το ιδιωτικό αυτοκίνητο μειώνει τις αποστάσεις προαστίων - κέντρου. Παρ' όλα αυτά, η κυκλοφοριακή συμφόρηση και η μόλυνση επιτείνουν τον ανθυγιεινό και μη λειτουργικό χαρακτήρα της πόλης, που συνδυάζεται και με το ωράριο των καταστημάτων. Ο νέος τρόπος ζωής διαμορφώνει ένα τρόπο αντίληψης και συμπεριφοράς και έναν ορισμένο κώδικα κοινωνικών αξιών κυκλοφορίας μέσα στην πόλη.

Όσο περισσότερο ανεβαίνουμε στην κοινωνική ιεραρχία, γράφει ο M.Castells¹⁰, τόσο λιγότερο η απόσταση αποθαρρύνει τη συμμετοχή σε ορισμένες δραστηριότητες αναψυχής του κέντρου.

Οι κάτοικοι απομονώνονται στα προάστια και αποφεύγουν το κέντρο. Αν και τα προάστια είναι μερικώς εξοπλισμένα από κοινωνικές παροχές, εν τούτοις αναγνωρίζουμε μία αυτονομία των προαστίων. Οι πλέον ζωτικοί όμως χώροι παραμένουν οι χώροι του κέντρου της πόλης, όπου στους δρόμους του, αλλά και στις λαϊκές συνοικίες (κυρίως παλαιότερα) διαδραματίζονταν κοινωνικά κινήματα.

9. Guy Burgel: *Αθήνα, η ανάπτυξη μίας μεσογειακής πρωτεύουσας*, Αθήνα, Εξάντας, 1976, σ. 13-14.

10. M. Castells, *επιμ. Π. Λαζαρίδης: Πόλη και κοινωνία, Ιδεολογία κοινωνιολογική θεωρία και σχεδιασμός*, Αθήνα, Νέα σύνορα κ.κ., σ. 30, 35.

Ο αστικός ιστός της πόλης άλλαξε με την δημιουργία της πολυκατοικίας. Μέσα στις πολυκατοικίες, οι σχέσεις των συγκατοίκων (εκτός των διαμερισμάτων, που ιδιοκατοικούνται από μέλη της ίδιας οικογένειας) είναι απρόσωπες και αποξενωμένες.

Η πολυκατοικία αποτελεί την μορφή κατοικίας, που στεγάζει όλες τις οικονομικο-κοινωνικές κατηγορίες και στηρίζεται στη συλλογικότητα, κατ' αντίθεση προς την μονοκατοικία, που ενισχύει την ατομικότητα.

Ανάλογα με το είδος της πολυκατοικίας¹¹ και την περιοχή, τις ταξινομούμε σε «λαϊκές» συνοικιακές, «κεντρικές» των μεσοαστικών περιοχών και «πολυτελείς» των μεγαλοαστικών προαστίων.

Εργατικά, μικροαστικά, μεσαία και ανώτερα στρώματα στεγάζονται σε διαμερίσματα πολυκατοικιών, με διαφοροποιημένο τρόπο ζωής, ανάλογα με την εισοδηματική κατάσταση της οικογένειας.

Το διαμέρισμα πολυκατοικίας είναι ένα εμπορεύσιμο προϊόν, του οποίου η ζήτηση και το κόστος εξαρτάται από την τοποθεσία, την τιμή της γης, την κατασκευή της πολυκατοικίας, την παλαιότητά της, την μορφή, την χωρητικότητα των δωματίων, τα κατασκευαστικά υλικά, κ.ά..

Το διαμέρισμα καταναλώνεται για αγορά ή ενοικίαση, ανάλογα με τις κοινωνικές ανάγκες του ενοικιαστού, που μετακινείται γεωγραφικά. Η κατοικία ικανοποιεί τις προσωπικές και υλικές ανάγκες του ατόμου, αποτελεί σύμβολο της κοινωνικής θέσης του και «υπάρχει πάντα μία εκφραστικότητα των εσωτερικών χώρων που ικανοποιεί «ορμές» και «αποστερήσεις»¹².

Μέσα στην ίδια την πολυκατοικία συνηθιζόταν μία κοινωνική διαστρωμάτωση με προτίμηση για στέγαση της μεσοαστικής τάξης στους ανώτερους ορόφους και της μικροαστικής-εργατικής τάξης στους κάτω ορόφους, όπως και στο υπόγειο.

Στην περιοχή της Αθήνας, τα διώροφα μικρά νεοκλασικά σπίτια κατεδαφίστηκαν με την πάροδο του χρόνου και όσα διασώθηκαν από αυτή την καταστροφή (με την καθιέρωση της πολυκατοικίας), που αλλοίωσε την μορφολογία του περιβάλλοντος, κρίθηκαν διατηρητέα.

Παλιά νεοκλασικά κτίσματα συναντάμε σε σημαντικό βαθμό διάσπαρτα σε πολλές περιοχές του Λεκανοπεδίου.

Η μελέτη του αστικού πληθυσμού είναι η μελέτη της κοινωνικής ιστορίας μέσα στο πλαίσιο της πόλης.

Η αναγκαιότητα γεννιέται, κατά τον G.Simmel, από την συγκέντρωση πολλών ανθρώπων με διαφορετικά συμφέροντα, οι οποίοι πρέπει να ενσωματώσουν τις σχέσεις τους και τις δραστηριότητές τους σ' έναν άκρως σύνθετο οργανισμό. Η χρηματική οικονομία κυριαρχεί στη μεγαλούπολη. Ο κάτοικός της είναι κορεσμένος (blasé) από τα πάντα.

Στις πόλεις επικρατεί το φαινόμενο της επικοινωνιακής κρίσης ανθρώπου προς άνθρωπο, γεγονός, που επέτεινε ο εξαστισμός των πόλεων, η εξέλιξη της τεχνολογίας, η πολυπραγμοσύνη του σημερινού ανθρώπου, χωρίς την αίσθηση της δημιουργίας, ο αγχογόνος τρόπος ζωής, η απόσταση παιδείας και επαγγέλματος και άλλες μορφές αποστερήσεων.

Η ψυχολογική βάση της προσωπικότητας, που αναπτύσσεται στην μεγαλούπολη συνίσταται «στην εντατικοποίηση της νευρικής διέγερσης η οποία προκαλείται από την γρήγορη και αδιάκοπη μεταβολή των εξωτερικών και εσωτερικών ερεθισμάτων».

Το απρόσωπο και αφιλόξενο των πόλεων, ο φόβος, η ανασφάλεια, το έγκλημα, η ανισότητα στη πρόσκτηση πλούτου, αποξενώνουν τον σημερινό άνθρωπο από τον συνάνθρωπό του, αντί να τον ενώνουν με σχέσεις αλληλεγγύης.

Ο άνθρωπος βρίσκεται σε διάσταση με τον εαυτό του και δεν επικοινωνεί με το διπλάνο του, περιβαλλόμενος από έναν τεχνητό περίγυρο, μη-φυσικό.

Το νόημα του σπιτιού, ως ψυχικού γεγονότος, χάθηκε, γιατί οι λειτουργίες αυτές αποδυναμώθηκαν, πέρασαν έξω από το σπίτι σε άλλους θεσμούς, όπως στα βρεφoκομεία, τα νοσοκομεία, τα σχολεία. Η ψυχαγωγία μετατέθηκε σε άλλες δραστηριότητες.

Η κατοικία έγινε, ως επί το πλείστον, τόπος διερχομένων και χώρος ύπνου (σ' αυτό συνέβαλλε και η εργασία έξω από το σπίτι). Οι παραδοσιακές οικογενειακές λειτουργίες υπολειπούρησαν, όπως η ώρα του τραπέζιου. Η έλλειψη επικοινωνίας των μελών είναι εμφανής, λόγω του διαφορετικού ωραρίου εργασίας και του διαφορετικού τρόπου ζωής των ηλικιών ομάδων και φύλων. Βέβαια, αν και η οικο-

11. *Ξ. Βλάχου: Πολυκατοικία: Προβλήματα κατοικησιμότητας, επικοινωνίας, προτύπων και συμβόλων, Αρχιτεκτονικά θέματα, Αθήνα, Δουμάνης, 1978, τεύχ. 12, σ. 154.*

12. *G. Simmel, μετ. Γ. Λυκιαρδόπουλος: Πόλη και Ψυχή, Αθήνα, Έρασμος, 1993, σ. 14.*

γενειακή εστία με την παραδοσιακή έννοια του όρου στις πόλεις δεν υφίσταται, η κατοικία είναι τόπος ασφάλειας και χώρος ιδιωτικός, μέσα στον οποίον το άτομο απομονώνεται. Στην σύγχρονη εποχή, ορισμένες μορφές εργασιακής δραστηριότητας (πλην των οικιακών) έχουν μεταφερθεί μέσα στο σπίτι.

Ο ελεύθερος χρόνος του σημερινού ανθρώπου είναι ελάχιστος και προγραμματισμένος, με συνέπεια ο άνθρωπος να απομακρύνεται από την ίδια του τη φύση.

Η παραγωγή επαναπροσδιόρισε τον θεσμό της οικογένειας και τους ρόλους. Η γυναίκα, με την συμμετοχή της στην παραγωγή, κυρίως σε ρόλους κατώτερους των πνευματικών της δυνατοτήτων, αποπροσανατολίστηκε από τις φιλοδοξίες της (καριέρα), αλλά και από το ρόλο της ως μητέρας και ως γυναίκας, ενώ αποδυναμώθηκε και ο ερωτισμός και η θηλυκότητά της. Ο άνδρας, από την άλλη πλευρά, διατηρεί ακόμη τα παραδοσιακά πρότυπα του ρόλου του. Μαζί συμβάλλουν στην οικογενειακή παραγωγή.

Η αναζήτηση της ευτυχίας, μέσα από καταναλωτικά πρότυπα, που γεννά ο καπιταλισμός, η ταχύτητα, που αποτελεί τρόπο ζωής όχι μόνο σε σχέση με τις μετακινήσεις και τις οικονομικές και κοινωνικές ανταλλαγές αλλά και με τις προσωπικές σχέσεις, όπου η ουσιαστική επικοινωνία ισοπεδώνεται σε μια light πέψη των πάντων, εγκλωβίζουν τα άτομα σ' έναν απομονωτισμό, όπου το συναίσθημα εξοβελίζεται και μαζί με αυτό και η ανθρώπινη ποιότητα της ύπαρξης.

Οι πιο πυκνοκατοικημένες συνοικίες αντιμετωπίζουν υψηλό δείκτη μόλυνσης και έλλειψης ελεύθερων χώρων. Οι πλατείες δεν έχουν την ίδια λειτουργικότητα, όπως στο παρελθόν. Ο κάτοικος τις διασχίζει και τις προσπερνά, ενώ περιορισμένες κατηγορίες ηλικιακών ομάδων τις χρησιμοποιεί.

Για να βόρεια προάστια, περιοχές με υψηλή στάθμη εισοδήματος, υπήρξε πρόνοιας κατά την ρυμοτομία τους για την δημιουργία πλατειών, πρασιών και ελεύθερων χώρων. Αντίθετα, στις δυτικές συνοικίες, περιοχές χαμηλής εισοδηματικής στάθμης, οι ελεύθεροι χώροι και το πράσινο ελλείπουν.

Ο ελεύθερος χρόνος για τους ηλικιωμένους και όχι μόνο, για τους άνεργους, τα παιδιά, τις νοικοκυρές αναδιανέμεται πλέον διαφορετικά, πολλές φορές μέσα στο σπίτι, μπροστά από την τηλεόραση. Ένα αξιόλογο ποσοστό ανθρώπων, ανεξαρτήτως κοινωνικής κατηγορίας και πολιτισμικής στάθμης, παρακολουθεί τηλεόραση, κυρίως τις βραδινές ώρες.

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας¹³ (τηλεόραση, ραδιόφωνο) διειδύουν μέσα στο νοικοκυριό, επηρεάζουν τις οικογενειακές, κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις και στάσεις ζωής των ανθρώπων, διαμορφώνοντας μία κουλτούρα, που εκπέμπεται σε ποικίλους κλειστούς χώρους, διαφορετικής πολιτισμικής και οικονομικής στάθμης.

Το ομοιοποιητικό στοιχείο των κατοίκων σε όλες τις συνοικίες, είναι, ότι εξωτερικά έχουν ένα κοινό ευδιάκριτο σημείο που ενώνει τις διαφορές, όπως συνενώνει τις ομοιότητες. Είναι η κεραία της τηλεόρασης, στραμμένη πάντα προς την ίδια κατεύθυνση: «Το ίδιο πρόγραμμα παρακολουθούν οι Αθηναίες σε ένα διαμέρισμα της οδού Ρηγίλλης και το ίδιο πρόγραμμα οι κυρίες στο Βογατσικό της Καστοριάς ή στα Ρυάκια της Πιερίας... Υπάρχει κάτι κοινό ανάμεσα σ' όλο αυτό το πλήθος, που συνδέει τις τοπικά απομακρυσμένες περιοχές, που υποθετικά η πολιτισμική τους στάθμη είναι διάφορη. Είναι το συνδυαστικό όλου αυτού του ετερόκλητου κοινού μήνυμα, που ισοπεδώνει μακροχρόνια και τις προλήψεις και τις αντιλήψεις και τους διάφορους τρόπους συμπεριφοράς»¹⁴.

Τα προάστια αποτέλεσαν πρότυπη εγκατάσταση της αστικής τάξης.

Η κατοικία αποτέλεσε σύμβολο της κοινωνικής θέσης των αστών και μέσον κοινωνικής προβολής.

Η συμβολική αξία της κατοικίας ανταποκρίθηκε στην οικονομική επιφάνεια των κατοίκων της.

Το πράσινο, τα άλση, οι πλατείες κατακλύζουν τον περιβάλλοντα χώρο. Μέχρι σήμερα τα προάστια αποτελούν τις περιοχές εγκατάστασης ανώτερων εισοδηματικών τάξεων.

Η αρχιτεκτονική υπήρξε το συμβολικό μέσο καθιέρωσης της μεγαλοαστικής τάξης. Οι μεγαλοαστοί προέβαλλαν, με την μορφολογία των κατοικιών τους, την κοινωνική θέση και γόητρο και οι αρχιτέκτονες προώθησαν αρχιτεκτονικά σχέδια για τις επαύλεις τους, προσφέροντας στο τοπίο μοναδικά δείγματα αρχιτεκτονικής γραφής.

Οι αρχιτεκτονικές προδιαγραφές των επαύλεων ανδεικνύουν μέχρι σήμερα τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των κατοίκων τους, που διευρύνονται και διατηρούνται διαχρονικά.

Η ζωή στα προάστια - υπνωτήρια είναι ήρεμη, σε αντιδιαστολή με την ένταση και το θόρυβο του κέντρου της πόλης.

13. Κ. ΓΕ. Αθανασόπουλου: *Η Δημοσιότητα*. Θ' έκδ. Αθήναι, 2000, σ. 77 επόμ.

14. Ν. Σαρρή: *Ελληνική κοινωνία και Τηλεόραση*. Αθήνα, Γόρδιος, 1992, σ. 265-270.